

ציב

זהל

ברכת יעקב

על פרשת וירא

אשר חברתי בעזר צורי וקוני
ברוך יעקב געשטעטנער

©

Gestetner

1750 58 st.

Brooklyn NY 11204

718-837-2200

וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יַחֲדָד אֲשֶׁר
אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ
הַמּוֹרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה עַל אֶחָד
הַהָרִים אֲשֶׁר אֹמֵר אֵלֶיךָ וְגו', בְּיוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשָׂא אֲבִרְהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא
אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחוֹק.

מִה רָאָה, רָאָה עֵנִן קָשׁוֹר בַּהֲרָ, אָמַר
דּוֹמָה שְׁאוֹתוֹ מִקּוֹם שֶׁאָמַר לִי חֲקַב"ה
לְהַקְרִיב אֶת בְּנֵי שָׁם (בְּרֵאשִׁית רַבָּה נֹז
ה).

וַיִּקְרָא אֵלָיו מֵלֹאךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְגו',
וַיֹּאמֶר אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱדָר וְאֵל
תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוֹמָה כִּי עֵתָה יִדְעֵתִי כִּי יִרְא
אֱלֹקִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת בְּנֶךְ אֶת
יַחֲדָד מִמֶּנִּי, וַיֵּשָׂא אֲבִרְהָם אֶת עֵינָיו
וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל אֶחָד נֹאחֲזוּ בִּסְבָךְ
בְּקֶרְנָיו וַיִּלֶךְ אֲבִרְהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל
וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה תַּחַת בְּנוֹ, וַיִּקְרָא
אֲבִרְהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאָה
אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בַּהֲרָ ה' יִרְאָה, וַיִּקְרָא
מֵלֹאךְ ה' אֵל אֲבִרְהָם שְׁנִית מִן הַשָּׁמַיִם,
וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאוֹם ה' כִּי יַעֲן אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת
בְּנֶךְ אֶת יַחֲדָד, כִּי בֶרֶךְ אֲבִרְכְךָ וְגו'.

אָמַר לוֹ אַחֲנִקְנוּ, אָמַר לוֹ אֵל תִּשְׁלַח
יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱדָר, אָמַר לוֹ אוֹצִיא מִמֶּנִּי
טַפַּת דָּם, אָמַר לוֹ אֵל תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוֹמָה
אֵל תַּעֲשֵׂה לוֹ מוֹמָה (בְּרֵאשִׁית רַבָּה נֹז ז).

השאלות

(א) היאך רצה אברהם אבינו לשחוט את יצחק, והרי אמר לו הקב"ה שעקידת יצחק תהיה על אחד ההרים אשר אומר אליך, והרי לא מצינו שיאמר לו הקב"ה שלזה ההר נתכוונתו, אלא אברהם הבין כן מעצמו שדומה שאותו מקום נתכוון לו הקב"ה, ואם כן עדיין לא נשלמה הציווי ואין לו לשחוט את יצחק עד שיתקיים הציווי.

(ב) כבר דקדקו חז"ל והראשונים במשמעות הפסוק וירא והנה איל אחר, מה פירוש תיבת אחר.

(ג) אחר שאמר לו המלאך מפורש שלא ישחוט את יצחק, מה טעם רצה אברהם אבינו להוציא דם מיצחק, הרי כיון שאין הקב"ה רוצה ביצחק לקרבן, וגם אינו מקריבו לעולה, מה מעלה היא בהוצאת דם על המזבח.

(ד) למה הוצרך אברהם אבינו להקריב את האיל תחת בנו, הרי נתגלה לו שציווי הקב"ה לא היתה להקריב את יצחק אלא להעלותו, ואת זה כבר קיים.

(ה) מה זה שקרא אברהם אבינו למקום ההוא ה' יראה, ואיזה משמעות יש לקריאה זו.

(ו) מדברי חז"ל והראשונים משמע שגם המשך הפסוק אשר יאמר היום בהר ה' יראה, הם דברי אברהם אבינו, וקשה לבאר קשר הדברים וכוונתם, מי יאמר דבר זה ובאיזה זמן.

(ז) גם שינוי הניקוד מִיִּרְאָה לִיִּרְאָה צריך ביאור, שהרי זה בשינוי זה משתנה פירוש הדברים מהיפוך להיפוך, שה' יִרְאָה פירושו שהשי"ת יראה ויביט, וה' יִרְאָה פירושו שהשי"ת נראה על ידי אחרים. (ועיין בחגיגה ב. שדרשו חז"ל יִרְאָה יִרְאָה, כדרך שבא לראות כך בא ליראות).

ח) אם פירושו כפשוטו, ה' יראה שהקב"ה נראה כאן, למה לא אמר בן תיכף בשעה שראה ענן קשור על ההר, או על כל פנים אחר שנתגלה לו המלאך, ומה טעם חיבה לקרות לה שם זה אחר הקרבת האיל לעולה.

ט) למה לא נתברך אברהם מפי המלאך שצוה לו שלא ישחוט את יצחק, הרי כבר אז ניכר שלא חשבת את בנך את יחידך, ומה טעם המתין הקב"ה בברכות אלו עד אחר הקרבת האיל.

י) מה זה שאמר לו המלאך יען אשר עשית את הדבר הזה, הרי באמת לא עשה כלום, שהרי לא הקריב את יצחק, ואם נפרש "עשית" על ההכנה והרצון וביאתו לצורך זה דרך שלשת ימים עד הר המוריה, אם כן למה נקרא הדבר הזה, כאילו מעשה זו קדמה תיכף לדברי המלאך, והרי בינתיים כבר שחט והקריב את האיל.

הקדמה להתשובה

וכדי להבין את כל זה יש לחקרים לבאר מעלת אברהם אבינו ועבודתו את ה'. שמצינו לחז"ל במדרש (בראשית רבה נה ח), וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו אמר רבי שמעון בן יוחאי אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת את השורה, אהבה מקלקלת את השורה דכתיב וישכם אברהם בבוקר וגו' ולא היה לו כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה, ושנאה מקלקלת את השורה שנאמר ויקם בלעם בבוקר ויחבוש את אתונו ולא היה לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת את השורה. ולכאורה מה הקשר וההשוואה בין אברהם לבלעם עד שלקחו את זה למשל נגר זה.

גם מצינו שאמרו במשנה (אבות ה יט) לחלק בין תלמידי אברהם לתלמידי בלעם, עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע, מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה וכו'. ולכאורה למה הוצרכו לפרש הנפקותא בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידי בלעם, הרי אברהם אבינו מפורסם בצדקו ולהיפוך בלעם מפורסם ברשעתו. וכל שכן שלא יובן סיפא דמתניתין, מה בין תלמידיו וכו', מה שאלה היא זו, והכי לא ידענו שהצדיקים נוחלין עולם הבא והרשעים יורשין גיהנם?

וביאור הדברים, שבאמת במראית העין גם בלעם לא עבר על ציווי הקב"ה, אלא בכל דבר קיים מה שנצטווה, אבל כל זה רק במה שהוכרח ולא היה לו פתחון פה למצוא היתר, אבל עיקר זדון לבו היה למצוא תמיד פתחים ותחבולות איך לפרש דברי הקב"ה באופן שלא יפריע לו מלקיים תאוותיו.

ומצינו דבר זה בעת שרצה לקלל את ישראל, שהגם שהקב"ה אמר לו במפורש (במדבר כב יב) **לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם**, עם כל זה השיב (במדבר כב כ י) **אִם כֵּן אֶקְלֵלם בַּמָּקוֹמִי, אֲמַר לוֹ לֹא תֹאדֹר אֶת הָעָם אֲמַר לוֹ, אִם כֵּן אֲבָרַכְם, אֲמַר לוֹ אֵין צָרִיכִין לְבָרַכְתֶּךָ כִּי בָרוּךְ הוּא**. כלומר כל עצמו לא חיפש אלא אופן להתחמק מלקיים רצון הקב"ה, הגם שידע היטב שמה שאמר לו הקב"ה **לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם** היא מטעם שלא יקללם, עם כל זה חיפש מקום שלא יהיה עליו ציווי מפורש ויעשה מה שלבו חפץ. והדבר מפורש בכל פרשת בלק איך שכל ציווי שלא נתפרש, אף שהבין רצון הקב"ה רצה להתחכם על זה, ולכן (במדבר כב כב) **וַיַּחֲדֹר אֶף אֱלֹקִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא**. והוא מה שנקרא בראשונים (רמב"ן ויקרא יט ב) **נָבַל בְּרִשׁוֹת הַתּוֹרָה**.

לא כן אברהם אבינו, שאף בדברים שלא נצטווה עם כל זה קיים רצון הקב"ה. וכמו שאמרו חז"ל (קידושין פב.) **שַׁעֲשֵׂה אֲבִרָהֻם אֲבִינוּ אֶת כָּל הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִיתְּנָה**. והיינו שאף שלא היה לו ציווי מפורש על תרי"ג מצוות, אבל כיון שהבין מעצמו שזו רצונו יתברך, קיים כן תיכף אף בלי שיצטווה.

וחילוק זה ניכר גם בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, שאף לפי ראות עיני בשר נראה כאילו הכל כאחד טובים, ושניהם עושים ומקיימים ציווי הקב"ה, אבל לא כן אלקים יראה ללבב. כי בדברים שבלב יתפרדו מדותיהם. שתלמידי אברהם אבינו עינם רוחם

ונפשם היא לעבודתו יתברך, מה שאין כן תלמידי בלעם עינם רוחם ונפשם לעשות רשע ומבקשים תחבולות לזה. ולזה אמרו במשנה שעל תלמידיו של אברהם אבינו נאמר להנחיל "אוהבי" יש, שהם אוהבים את הקב"ה באמת ומרצון ולא לצאת ידי הציווי באונס, ולזה נוחלין עולם הבא. אבל תלמידי בלעם הם אנשי דמים ומרמה, שכל רצונם ומגמתם במרמה שלא לעשות רצון הקב"ה, ולכן יורידם הקב"ה לבאר שחת.

התשובה

ובזה יתבאר לנו מעלת אברהם אבינו בעקידת יצחק, שהגם שלא היה לו לאברהם אבינו ציווי גמור להקריב את יצחק, שהרי לא אמר לו הקב"ה בתורת ציווי שיקריב את יצחק, אלא אמר לו קח נא את בנך, ואין נא אלא לשון בקשה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות מ.). על הפסוק (שמות יא ב) דבר נא באזני העם, אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים וכו'. וכיון שכן היה לו מקום להתחמק ולומר שכיון שלא נצטוו אין לו חיוב להקריב את בן יחידו. אך אף על פי כן לא עיכב אברהם אבינו את הדבר, כיון שגילה לו הקב"ה שזה הוא רצונו יתברך.

וממעם זה אף שהיה לו עוד פתחון פה להפטר מלשחוט את יצחק, שהרי לא אמר לו הקב"ה מפורש שישחטנו, אלא והעליתו לעולה, וכמו שאמר לו הקב"ה בסופו של דבר (בראשית רבה נו ח). וגם בפשוטו הדבר מתפרש כן, שהרי יפתח הגלעדי נדר שהיוצא מפתח ביתו ראשונה והעליתנה עולה (שופטים יא לא), ויצאה בתו וקיים נדרו (שם לט), ופירש הרד"ק (שם לא) שלפי פשוטן של כתובים פירוש הדבר שהסגירה בבית והפרישה מאיש ולא שהקריבה על המזבח. ואף על פי כן לא הביט אברהם אבינו על האפשרות לפרש כן, אלא כיון שהבין שכוונת הקב"ה והעליתו לעולה היינו קרבן ממש, רצה לקיים רצונו יתברך.

ולכן הגם שלא נשלם דיבורו של הקב"ה, שהרי תנאי התנה הקב"ה על אחד ההרים אשר אומר אליך, ולבסוף לא אמר לו הקב"ה על איזה הר להקריבו. אבל כיון שראה ענן קשור על החר והבין שלזה נתכוון הקב"ה, לא חיכה עד שיצטוו במפורש, אלא רץ לעשות "רצון" קונו, מה שנראה לו ברור שלזה נתכוון הקב"ה והיא ורצונו יתברך.

ולזאת כאשר אמר לו המלאך אל תשלח ירך אל הנער, שאל אברהם אבינו, אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע, חזרת ואמרת קח נא את בנך, ועבשיו את אמר לי אל תשלח ירך אל הנער אתמהא, אמר לו הקב"ה אברהם לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך קח נא את בנך לא אמרתי שחטתו אלא והעלתו לשם חיבה אמרתי לך, אסיקתיה וקיימת דברי ועתה אחתיניה (בראשית רבה נו ח). וזוה הבין אברהם אבינו שבאמת רצונו יתברך בהקרבת יצחק, אלא שמחמת ההכרח לקיים כי ביצחק יקרא לך זרע רצה הקב"ה שלא יקיים אלא הדיבור לבד, והעלתו, להעלותו אבל לא להקריבו. ורצונו יתברך יתקיים במה שהיה במחשבתו של אברהם אבינו, וכמו שאמרו חז"ל (שבת סג.) אפילו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה.

אבל אברהם אבינו לא רצה להסתפק בקיום רצונו יתברך במחשבה לבד, אלא רצה שיתקיים רצונו יתברך על ידו גם במעשה. ולזאת שאל אוציא ממנו מיפת דם, שאף שאינו יכול לקיים רצונו יתברך בשלימות על ידי מעשה, אבל על כל פנים בזה יתקיים רצונו יתברך במקצת, שהרי אמרו חז"ל (חולין ז:) דף ניקוף מרצה כדם עולה. אבל לא הסכים עמו הקב"ה, כי בזה לא יתקיים רצונו יתברך, שהרי באמת לא היה רצון לפניו להקריב את יצחק, וכמו שאמרו חז"ל (תענית ד.) ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם.

ולזה פתח הקב"ה את עיני אברהם וירא והנה איל אחר, שראה את האיל והבין שלזה כוון הקב"ה שיקרב, וזה האיל הוא דוגמת יצחק, שהרי גם יצחק רומז לאיל (במדבר רבה יד ה), וזה איל אחר, לא יצחק הקרוי איל אלא איל אחר, ובוזה האיל יקיים רצונו יתברך.

ועל זה ביקש אברהם אבינו, שיצורף לו מחשבה לשחוט את יצחק עם מעשה האיל, ויחשב לפני הקב"ה מעשה הקרבת האיל כאילו היה זה מעשה הקרבת יצחק ממש, ולא רק כפועל דמיוני. וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה נו ט) וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו רבי בניה אמר אמר לפניו רבון העולם הוי רואה דמיו של איל זה כאילו דמו של יצחק בני אימוריו כאילו אימוריו דיצחק ברי כהדא דתנן הרי זו תחת זו הרי זו תמורת זו הרי זו חלופי זו הרי זו תמורה רבי פנחס אמר אמר לפניו רבון העולמים הוי רואה כאלו הקרבתני את יצחק בני תחלה ואח"כ הקרבתני את האיל הזה תחתיו.

היוצא מכל זה, שהרגיש אברהם אבינו בשלשה חסרונות בעבודתו בעת העקידה. הראשון, שידע גם הוא שלא היה לו ציווי מפורש, ואם כן אין מעלת העבודה שלימה, שהרי אמרו חז"ל (קידושין לא.) גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. שנית, שלא רצה לצאת ידי שמים במחשבה לבד, אלא רצה לעשות מעשה לכבודו יתברך. שלישית, שאף המעשה רצה שיישב לפני הקב"ה כמעשה שלם וגמור, שלא רק ייחשב הקרבת האיל כהקרבת בהמה בכוונה כאילו הקריב את יצחק, אלא הקרבת האיל ייחשב כהקרבת יצחק ממש.

ועל זה אמר אברהם אחר הקרבת האיל, ה' יִרְאֶה, שהקב"ה יחשוב מעשה זה של הקרבת האיל, אשר יאמר היום, כאילו היה אמירה וציווי על מעשה זה ולא רק כאינו מצווה ועושה שמקיים רצון קונו, בהר"ה יִרְאֶה, שמעשה הקרבת האיל יהיה נראה כפועל ממש כהקרבת יצחק ולא רק הקב"ה בעצמו יראה כן.

ונתקיימה תפלתו של אברהם אבינו, כמו שאמרו חז"ל (ברכות סב:) ובהשחית ראה ה' וינחם, מאי ראה וכו', שמואל אמר אפרו של

יצחק ראה שנאמר אלקים יראה לו השת. הרי שלא נאמר אפר אילו של יצחק ראה, אלא "אפרו של יצחק", שלפני הקב"ה נראה אפר זה כאפר של יצחק עצמו. וכן אמרו חז"ל (זבחים סב.) שבעת שעלו בבית שני ידעו מקום המזבח על ידי שנביאים שביניהם ראו אפרו של יצחק שמונח באותו מקום. הרי שלעין כל נביא וחזוה נראה אפר זה כאפר של יצחק בפועל, וכתפלתו של אברהם אבינו בחר ה' יְיָאָה, שבהר זה יראה בעליל אפר זה כאפר של יצחק.

ומזה יובן שפיר שאחר ששחט אברהם אבינו את האיל, ונחשב לו מעשה זו כאילו הקריב את יצחק בפועל, לכן אחר מעשה זו נראה אליו מלאך ה' שנית מן השמים לברכו, שבזכות המעשה הזה שנחשב כהקרבת יצחק ממש יבואו אליו כל הברכות. ולזה אמר לו המלאך יען אשר עשית את הדבר הזה, שעיקר שכרו על העשיה שנחשב כאילו הקריב את יצחק בפועל ממש. ועשיה זו היא שגרמה לו להתברך מפי הגבורה.
